

lünde, "Dâğdâr-ı tîr-i gamzendir gönül ey meh-cebîn" mısraı ile başlayan bir diğer bestesi, "Bir hoş-hıram tâze civan aldı gönlümüz" mısraı ile başlayan ağır semâisi, "Bileydi derd-i derûnum o fitne-cû dilber" mısraı ile başlayan yürük semâisiyle bir saz semâisi örnek verilebilir. Ayrıca dinî sahada Ahmet Irsoy'un evsat usulünde, "Mâsivâyı terkedip geldik bu bâb-ı tâhire" mısraı ile başlayan cumhur ilâhisi de bu makamın örneklerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdûlbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 27^a; Mehmed Hâşim, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 31-32; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 159-160; IV, 250; Arel, *Türk Musikisi*, s. 220-223; Özkan, *TMNK*, s. 166-167, 297-300.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GÜLME

Klasik kaynaklarda genellikle, "sevinçin veya psikolojik açıdan rahatlamamanın bir ifadesi olarak dişler görünecek biçimde yüzün gerilmesi" şeklinde tarif edilen gülmenin hafif derecede olanına **tebessüm**, yüksek sesle olanına **kahkah** denildiği belirtilir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.). Kindî, gülme-yi tabii bir fiil olarak göstermiş ve hem fizyolojik hem de psikolojik tezahürlerine göre tarif etmiştir (*Resâ'il*, I, 126). İbn Sînâ'ya göre gülme, nâtik nefsin amelî gücünden doğan tepkisel bir durum olup insan türünü ifade eden bir özellik taşıyor. Meselâ, "İnsan gülün bir varlıktır" denildiğinde "gülün" kavramı bütün insanlar için ortak ve ayrılmaz bir özelliği gösterir (*en-Necât*, s. 330-331).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı örneklerden, insanın sevindirici bir haber, ilginç bir gelişme karşısında gülmesinin tabii olduğu anlaşılmaktadır (bk. Hüd 11/71; en-Neml 27/18-19). Güldürenin de ağlatanın da Allah olduğunu ifade eden âyet (en-Necm 53/43) hem gülme ve ağlamanın tabiiliğini, hem de aynı varlıkta zıt tabiatları yaratan kudretin büyüklüğünü belirtmektedir. Gülmenin bir alay ve aşığılama ifadesi olduğuna işaret eden âyetler de vardır (el-Mü'minün 23/109-110; ez-Zuhruf 43/47; en-Necm 53/59-60). Dünyada müşrikler alaycı tavırlarla müminlere gülmüşlerdi; âhirette ise gülme sırası müminlere gelecek (el-Mutaffifin 83/29-36) ve o gün bazı yüz-

Bileşik
gülzar
makamının
seyir örneği

ler gülerken bazı yüzleri keder kaplayacaktır (Abese 80/38-41).

Gülme, insana has bir davranış olarak aynı zamanda insan karakterini belirleyici bir nitelik ve beşerî ilişkilerde sıkça görülen bir tavır olmasından dolayı İslâm ahlâkıyla ilgili kaynaklar bu kavramı inceleme konusu yapmıştır. Hz. Peygamber'in nükteli sözler, ilginç çelişkiler, sürpriz gelişmeler ve diğer bazı hareketler karşısında tebessüm ettiğine ve güldüğüne dair hadisler vardır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; Abdülhay el-Kettânî, I, 118-119; III, 162-167). Bu hadisler, onun yumuşak tabiatının yanı sıra hoşgörüsünü de yansıtmaktadır (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 68, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22). Ancak söz konusu hadislerde Resûl-i Ekrem'in gülmesinin tebessüm şeklinde olduğu, ayrıca güler yüzlü oluşuyla yanındakilere sevinç ve huzur verdiği belirtilir (Buhârî, "Edeb", 68; "Tefsîr", 46/2; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 134; Tirmizî, s. 120-124). Konuyla ilgili hadisleri de dikkate alan İslâm ahlâkçıları, gülmenin hem insan tabiatına hem de ahlâka ve edebe uygun olduğunu belirtirler. Râgıb el-İsfahânî, ahlâk konularını oldukça gerçekçi bir yaklaşımla incelediği *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* adlı eserinde (s. 285) bazı ilginç olaylar karşısında insanın gülmesini ona ait temel bir özellik sayar. Modern açıklamalara da uygun düşen bir yaklaşımla böyle durumlarda gülmenin zihninin düşünme faaliyetinin ortaya çıkardığı bir tepki olduğunu, nitekim düşünme gibi gülmenin de yalnız insanda görüldüğünü, fakat mizah gibi gülmede de dengeyi korumanın güç olduğunu belirtir. Bundan dolayı ahlâkçılar, normal şartlarda gülmemenin veya gülme eğilimini bas-

tırmanın insanı sevimsizleştirdiğine, ancak çok gülmenin de kişinin şahsiyet ve vakarını zedelemek, önemli meseleleri ciddiye almamak, gaflete yol açmak gibi sonuçlar doğurduğuna, özellikle ağır şakalar yaparken, alay ve gıybet ederek gülmenin insanlar arasında düşmanlığa yol açtığına dikkat çekmişlerdir (bk. Mâverdî, s. 302; Gazzâlî, III, 127-132, 147).

Tasavufî kaynaklarda gülme kalbi katılaştıran, âhireti unutturan bir davranış olarak değerlendirilmiş, ağlayarak göz yaşı dökme veya hüzünlü görünme ruh selâmeti için gerekli kabul edilmiştir (bk. AĞLAMA).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, Kahire 1405/1985, s. 285; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; M. F. Abdûlbâkî, *el-Mu'cem*, "dĥk" md.; Buhârî, "Edeb", 68, "Tefsîr", 46/2, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22, 134; Tirmizî, *Muhtaşarü's-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, Kahire 1405, s. 120-124; Kindî, *Resâ'il*, I, 126; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1364 hş., s. 330-331; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 302; Gazzâlî, *İhyâ* (Beyrut), III, 127-132, 147; İbn Hacer, *Fethu'l-bâr* (Sa'd), XXII, 300-301; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâttübü'l-idâriyye* (Özel), I, 118-119; III, 162-167.

MUSTAFA ÇAĞRICI

GÜLNAR HANIM

Türkler'e dostluğu
ve İslâmiyet'e saygısı ile
Türkiye'de çok sevilmiş
Rus sarkiyatçısı.

1854'te doğdu. Kazan'a yerleşmiş, büyük arazi ve emlak sahibi bir asilzade ailesine mensup olan, bu şehrin bir süre belediye başkanlığında bulunmuş Fran-